

АНДРЕЙ ПАНТЕВ
ПОСЛЕСЛОВ. БЪЛГАРСКАТА
ИСТОРИЯ, ВИДЯНА „ОТВЪН“

chitanka.info

Вероятно едва ли скоро ще преодолеем генетично вкоренения ни рефлекс на болезнена чувствителност спрямо присъдите на „другите“ към нашето културно-историческо наследство. Тази натрупана от горчив опит мнителност често ни е пречила да идентифицираме вярно истински приятели или добронамерено разбиране на нашите национални изпитания, беди и надежди. Суетната слабост да преценяваме чуждо мнение за нашата историческа стойност върху непримиримите „с нас“ — „против нас“ неведнъж ни е пласирала в неблагоприятната позиция на толкова пагубен и безпредметен гняв и толкова измамни и временни ласкателства. Свирепото политизиране на историческата аргументация в балканските етнически взаимоотношения не порази обаче само местната историческа наука. То генерира и разпростря една своеобразна „балканизация“ на световната историография, ангажирана в академическите изследвания на феномена „барутно буре“ в европейската история. Пренесената от самите Балкани епидемия на сляпа пристрастеност и брутално вулгаризиране при търсенето на бъдеще чрез минало не промени обаче парадоксалната реалност да се сочат като най-авторитетни и задълбочени онези научноизследователски постижения, които са написани във от терените на „трагическия полуостров“. Засега стои непоклатимо старото обществено убеждение, че най-добрите истории особено от модерния период на балканските народи принадлежат обикновено на авторитет, който не пребивава постоянно там и така се е отърсил от напластени предубеждения и примитивни предпочитания.

Това означава, че продължава властната валидност на една странна зависимост, при която стойността на чужд експерт по балканска проблематика е винаги по-значима при рецепцията на моралната и историческата основателност на едни или други етнополитически амбиции. Ако това може да бъде извинено с очакваната естествена безпристрастност, то бързаме да напомним, че няма всепризнат балкански експерт, да речем, по ирландския, баския или палестинския въпрос. Значи освен прословутото обяснение за тежката езикова бариера и периферно разположение има и нещо друго...

Нека оставим справедливостта на такава тъжна констатация като безутешен упрек към самите нас, хората на Балканите. И ако стъписващата драма на съвременната балканска криза отново

експонира неунищожимата виталност на това сурово правило, то ние тогава следва отново да свикнем с него, докато докажем, че заслужаваме и можем обратното! Но дотогава винаги ще усещаме мъчителна липса и безпомощност спрямо съпричастно разбиране на нашите произшествия, терзания и стремления. Ние ли, българите, не знаем това? Затова нека се обърнем към онези, които не афишират с преходна и припряна старателност своята условна привързаност към нас, а са се отнесли с подобаваща сериозност и спокойствие в опитите си да вникнат в исторически план различието да си българин.

Тъкмо така ни е видял и така се отнесъл към нашата история британският историк Ричард Крамптън, моят най-стар приятел в Западното полукълбо. Неговата „*Кратка история на България*“ е написана в духа на най-изисканите традиции на атлантическата историография, където изкуството на елегантната фраза стои наравно по пропорция и стойност с хладния анализ на суровите обстоятелства в чисто фактографски израз. Не, това не е история, поднесена по вкуса на селектирана читателска публика. Ричард Крамптън е успял да спази великолепен академичен стил и човешките прелести на онова, което наричаме *занимателно историческо четиво за всички*. Той ни уверява, че науката и красноречието са съвместими и тъкмо такава съвместимост прави вечна науката *история*, някога била само „привилегия на принцовете“.

Авторът на книгата, която държите в ръцете си, е образцов представител на т.нар. пряка историческа българистика. Той не пише българската история в контекста на европейския исторически процес, а се е решил на навлизане в детайли, в интимната същност на българския исторически свят, което правят малцина от чужденците. В този смисъл неговата книга има не само фактологически и концепционен принос. Тя е и любопитно свидетелство за една особена зона в човешкото познание, която интересува всички — как изглеждаме отстрани, какво мислят за нас „другите“. В неговата книга няма често срещаният пренебрежителен замах на автори, прелетели над българската история, за да се взрат в по-значими за тях обекти. Няма и онзи покровителствен патос, при който великите европейски движения в модерния свят се илюстрират със снизходителната отстъпчивост, че „дори и сред българите“ този или онзи процес или явление все пак се случва. Р. Крамптън преживя една последователна и

продължителна академическа квалификация по българска история, започнала с детайлизиран анализ, за да се стигне след десетки години до мъдрия синтез. В продължение на години той пишеше статии, изнасяше научни реферати, пишеше рецензии и даваше консултации, гордо преодолял лесното изкушение да бъде служебен специалист по страна, с която е свързал своята професионална съдба. Това го пиша като пряк очевидец, като наблюдател на една позитивна еволюция, в която нямаше приспособяване, нямаше конюнктурна прибързаност, нямаше отстъпчиви компромиси, нямаше удобно мълчание, което е главното насилие над историка и от историка.

Затова в неговия *Предговор към българското издание* той има доблестта да приеме, че е изненадан от краха на комунизма, без да казва, че някога се е съобразявал с неговата декларирана вечност. Колко малко сред маститите кремлинолози признават така доблестно фиаското на предсказвателната хуманитаристика и особено политология? Така един оксфордски дон с достолепието и свободата на своята увереност ни показва аристократичното различие между политиката днес и историята вчера! Всичко това може да бъде видяно и почувствано, когато препрочитаме тази книга.

Затова нека отворим „*Кратка история на България*“ от Ричард Крамптън, за да видим най-доброто, което може да напише съвестният чуждестранен професионал по нашата история в ново време. Слава Богу, че това не е само най-добронамерената книга по нова българска история, тя е най-вече най-четената книга в англосаксонския свят и не само там. Това не бива да бъде забравено, когато потъваме в нейните страници. Същото благородно предупреждение можем да си пожелаем предварително, когато възприемаме някои от нейните принципни обяснения на някои дълбоко вкоренили се в нас прояви и събития от новата история. Именно защото е академическо съчинение, тази книга невинаги следва и отговаря на нашите емоционални реакции или дори на нашите представи за обстоятелствената историческа истина. В стремежа си да „хване“ основни черти в българската национална психика, авторът прави и някои некомплицментарни за нас коментари. Неговото наблягане на „партизанството“ в българската партийна полемика и разграничения леко надвишава нейните отрицателни прояви и черти. Интересни са и оценките на Крамптън на по-далечните психологически перспективи от триумфа на българите във

войната през 1885 г. Той намира, че тази война продуцира една прекомерна самонадеяност в психологията на българското политическо мислене — българите решават, че могат винаги и при всички условия да се справят с всичките си балкански противници. Не е ли това намек за „престъпното безумие“ от 1913 г.?

В един по-общ историко-политически план Крамптън установява и някои противоположни импулси в поведенческия модел на българския политически елит. Тук според автора фалшивата самонадеяност върви паралелно с липсата на себеуважение, принизяване и неадекватна оценка на реални държавнотворчески постижения. Вероятно повлиян от автори от Дж. Суайр в миналото до Р. Каплан днес, Крамптън преувеличава негативните тенденции в идейната и практическата еволюция на ВМРО, категоризирайки я като „дегенерирала“. Неговото отрицателно отношение към Стамболов, към когото надделява в характеристиката преди всичко на диктатор, можеше да бъде споделена, ако се игнорират изключителните условия за външна заплаха спрямо държавната сигурност и териториалния интегритет на страната. Намирам, че всяка утвърдила се демокрация днес неминуемо е имала един Стамболов, чиято селективна диктатура осъществи централизацията на България пред лицето на пряка и реална външна опасност. Неутешителната историческа дистанция между, да речем, Кромвел и Стамболов само свидетелства за трайните поражения на едно брутално прекъсване, отклонение и закъснение в историческото развитие на българския етнос, който следваше да осъществи такава централизация векове преди. Има съществена разлика между режима на Стамболов и безполезно възпроизведените по-късно диктатури в българската история.

Посочвам тези малки особености не като критичен рецензент, а от опасения да не би подобни фрагменти да бъдат изведени като показател на качествена характеристика за тази книга. Можем само да бъдем удовлетворени, че тъкмо такава книга оформя и представя историческия образ на България пред очите на съвременния свят. А също и че ставаме свидетели на едно полузабравено академическо правило — когато се прави истинска наука, тя не може да бъде враждебна спрямо нас. Книгата на единствения „чист“ и всеобхватен специалист по модерна българска история Ричард Крамптън заслужава същото сериозно внимание, с каквото се е отнесъл и той към нас!

Проф. д-р Андрей Пантев

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.